

УДК 911.375.5

УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПОШУКУ КОЗАЦЬКИХ УКРІПЛЕНЬ ЗА ДОПОМОГОЮ ГІС-МЕТОДУ

Євген Молдаванов
магістрант 2 курсу
історичного факультету
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

Актуальність. *Обумовлюється тим, що на фоні великої кількості праць, присвячених історії козацтва, тематика власне локалізації козацьких укріплень з використанням картографічного методу, а також інформаційних технологій не розглядалася. З огляду на це, новаторство даної роботи полягає у використанні методики геоінформаційних систем (ГІС).*

Мета. *На підставі співставлення картографічних джерел провести пошук місць розташування козацьких укріплень на ділянці Дніпра від Запоріжжя до Нової Каховки.*

Методи. *Вирішенню завдання сприяло застосування спеціальних історичних методів, а саме картографічного, історико-географічного та геоінформаційного (ГІС).*

Результати. *Виявлено чотири невідомих до сьогодні історичній науці козацькі укріплення.*

Висновки. *На підставі локалізації козацьких укріплень переосмислено та сформульовано власну періодизацію існування Запорозьких Січей.*

Ключові слова. *Величківська Січ, Дніпровська Січ, Локалізація козацьких укріплень, Стара Кам'янська Січ, Яськовська Січ.*

Actuality. *It is due to the fact that against the background of a large number of works devoted to the history of the Cossacks, the topic of the actual localization of Cossack fortifications using the cartographic method, as well as information*

technologies, was not considered. In view of this, the innovation of this work consists in the use of the technique of geographic information systems (GIS).

Purpose. On the basis of a comparison of cartographic sources, search for the locations of Cossack fortifications on the Dnieper section from Zaporizhzhia to Novaya Kakhovka.

Methods. The solution of the task was facilitated by the use of special historical methods, namely cartographic, historical-geographic and geo-informational (GIS).

Results. Four Cossack fortifications unknown to historical science have been discovered.

Conclusions. On the basis of the localization of Cossack fortifications, the own periodization of the existence of the Zaporozhye Sich was rethought and formulated.

Key words. Dniprovskia Sich, Localization of Cossack fortifications, Stara Kamianska Sich, Velichkivska Sich, Yaskovska Sich.

Вступ. Питання локалізації козацьких укріплень в осушених плавнях Дніпра на ділянці між Запоріжжям та Новою Каховкою нині знову постало перед дослідниками. Адже свого часу при створенні Каховського водосховища в силу різних причин можливостей ретельного наукового обстеження було обмаль. В результаті скоєння воєнного злочину російськими військами, 6 червня 2023 року було підірвано Каховську ГЕС. Це призвело до зниження рівня води та осушення прибережної смуги, на ділянці Дніпра від міста Запоріжжя до Нової Каховки. Великі площі з артефактами стали доступними для археологів, що дозволить відшукати втрачені пам'ятки та розширити уявлення про козацьку добу. У зв'язку з цим, виникає можливість повернутися до зазначеного питання.

В даній роботі, під козацькими укріпленнями ми маємо на увазі Січі, тобто військово-адміністративні центри нереєстрового козацтва середини XVII – третьої чверті XVIII століття. Більш ранні укріплення, а саме

Хортицький замок [1, с. 7–11], табір на Томаківці [2, с. 152], а також на Базавлуку при Чортомлицькому Дніприщі [3, с. 102–104] ми до Січей не відносимо. Тільки у XVII столітті еволюційним шляхом виникла їх певна організаційна структура.

Локалізацією козацьких укріплень займалися дослідники широкого спектру інтересів. Серед них хочемо відзначити М.П. Жуковського [4], В.Д. Саричева [5], І.С. Стороженка [6], О.В. Харлана [7], В.О. Щербака [8] та ін.

На сьогодні відомо місця розташування Романківської, Чортомлицької, Кам'янської, Олешківської, а також Підпільненської Січей, але щодо локалізації невідомих до сьогодні укріплень питання залишається відкритим. Актуальність даної теми обумовлюється тим, що попри наявність великої кількості праць, присвячених історії козацтва, до аналізу проблем локалізації січей фактично не залучалися картографічні методи дослідження та не використовувалися можливості інформаційних технологій. З огляду на це, новаторство даної розвідки полягає у використанні методики геоінформаційних систем (ГІС), яка дає нові можливості у опрацюванні регіональних історико-географічних проблем. Осушення водосховища дозволило побачити сучасну ситуацію плавнів Дніпра, у т.ч. й Великого Лугу, деталізувати острови, русла річок, простежити їх зміну у порівнянні з попередніми графічними матеріалами минулого. А використання супутникових знімків допомогло зробити більш чітке співставлення до картографічних джерел.

Результати дослідження можуть скласти подальший напрям пошуку, а також переглянути усталену періодизацію існування Запорозьких Січей.

Мета і завдання. На підставі співставлення картографічних джерел провести пошук місць розташування козацьких укріплень на ділянці Дніпра від м. Запоріжжя до м. Нової Каховки. Також, на підставі локалізації козаць-

ких укріплень сформулювати власну періодизацію існування Запорозьких Січей.

Методи дослідження. Вирішенню поставлених завдань сприяло застосування спеціальних історичних методів, а саме: картографічного, історико-географічного та геоінформаційного (Є.М. – далі ГІС).

Емпіричні дослідження передбачали візуальне спостереження карт, планів у співставленні із сучасними супутниковими знімками. Проведення вимірювань відстаней, зняття географічних координат.

Використання картографічного, історико-географічного, а також ГІС методів покликане забезпечити цілісну локалізацію козацьких укріплень й передбачає аналіз інформації картографічних джерел шляхом їх порівняння між собою у прив'язці до сучасних супутникових знімків. При залученні картографічного методу враховано принципи, умови та методи укладання карт у різні часи, їх призначення. Неприпустимим є просте накладання картографічного зображення XVII–XIX століть на сучасну карту, оскільки вони укладалися передовсім з прив'язкою до гідромереж річок, островів, мисів, укріплень, поселень, а вже згодом до проекцій, триангуляцій, тощо [9, с. 50]. Локалізація козацьких укріплень, зафіксованих на картах та планах, потребувала копіткої аналітичної роботи з урахуванням історичних реалій зображеної на них територій у час створення графічного документу, специфіки розташування зображених об'єктів зі стратиграфічних міркувань, максимально можливої реконструкції тогочасної гідромережі річок.

Результати. В історіографії є усталена періодизація існування Січей: Базавлуцька (1593–1638 роки); Микитинська (1638–1652 роки); Чортомлицька (1652–1709 роки); Кам'янська (1709–1711), Олешківська (1711–1728 роки); Кам'янська (1730–1734 роки); Підпільненська Січ (1734–1775 роки). Однак пошуково-дослідницька робота дозволила виявити низку нових об'єктів козацького осідлища.

Укріплення вказаних років мали зводитися таким чином, щоб невеликий гарнізон міг захищати себе від великого війська. Тобто з цього слідує, що ніяке укріплене місце саме по собі не достатнє для оборони. Тому мало сенс так облаштовувати оборонні споруди, щоб використовувати у якості додаткового захисту рельєф.

Як правило козацькі укріплення зводилися на природних підвищеннях з метою ураження ворога фортечною артилерією, а також від підтоплення водою, що було характерним для Дніпровських плавнів, особливо у весняні водопілля. Окрім зведення валу в результаті екскавації ґрунту утворювався рів по зовнішньому периметру, який робив для ворога додаткову перешкоду. Адже привозити землю для валу з іншого місця було дорого, трудомістко та й по часу довше.

Вигідне розташування Дніпровських плавнів та розгалужена мережа водних перешкод робили це місце зручним пунктом для укриття козаків і створення на ньому Січі.

На «Карте Заднепровья от реки Тясмины до устья реки Синюхи...» 1749 року (Рис. 1) [10], [11] як виявилось, на протилежному правому березі Кам'янки, від сучасного села Республіканець, і відповідно від Кам'янської Січі приблизно за 1300 м розташовувалося невідоме до сьогодні козацьке укріплення за підписом «Старая Запорожская Сечь» (координати: 46°59'18.456"N 33°38'55.464"E). Укріплення у свій час розташовувалася на кордоні між володіннями Османської імперії та Вольностями Війська Запорозького. Висота місцевості над рівнем моря складає 45–60 м, під затоплення Каховського водосховища не потрапила, але піддалася оранці. Залишки оборонних валів/ровів не спостерігаються. Очевидно що «Стара Січ» за часом побудови була першою, аніж відома Кам'янська (Є.М. – сучасне село Республіканець). Тому можна зробити припущення, що період її існування припадав на 1709–1711 роки, а вже відомої Кам'янської на 1728–1733 рр.

Нами дано назву цьому об'єкту – «Стара Кам'янська Січ», відповідно всім відома Кам'янська Січ тепер має назву Нової.

Також, невідомим до сьогодні історичній науці є козацьке укріплення, якій присвоєно умовну назву «Величківська Січ». Про неї згадував козацький канцелярист Самійло Величко. Так, у своєму «Літописі...» (1720 р.) у третій частині твору, який охоплює період 1687–1700 рр., розділі XL, автор описує місце розташування Січі: «Річки, балки та інші прикмети польові з Чигиринського боку, які є понад рікою Дніпром, починаючи від Січі до ріки Богу, а від Богу до самого Очакова так називається: Перша річка Базавлук, впадає в Колотовське і у Велику Воду. А в Базавлук, нижче Січі на півмилі (Є.М. – 3734 м), з лівого боку впадає в нього Солоня Росош, а з правого боку Польова Кам'янка» (Рис. 2) [12, с. 480].

Вищезгадана місцевість сьогодні – це частина території села Шолохове Нікопольського району Дніпропетровської області (координати: 47°69'01.26"N, 34°00'78.47"E). Північна, а також східна частина Січі мали водну перешкоду у вигляді р. Базавлук з природним радіусом заокруглення навколо укріплення 330 м. Із західного боку укріплення мало захисну природну перешкоду у вигляді яру, довжиною 527 м та глибиною 3–8 м. Площа ймовірного місця розташування Січі між природними перешкодами становить 33 Га. Січ в археологічному значенні цілком знищена за рахунок довгострокового заселення її території, відповідно відбулося нівелювання оборонних валів і навряд чи територія зможе дати цінний матеріал. Слід зазначити, що згадане укріплення існувало одночасно з Чортомлицькою Січчю.

Ще одним невідомим до сьогодні укріпленням є січ, яка розташовувалась у західній частині острова Яськовського (координати: 47°31'51.02"N, 34°10'31.94"E). Стосовно даного об'єкту є згадки декількох архівних документів, що датовані 1733 роком: це лист запорозьких козаків до київського генерал-губернатора – графа фон Вейсбаха, представлення

російського резидента Неплюєва з Константинополя до Петербургу, а також звернення кримського хана та турецького султана до російської імператриці Анни Іоанівни. В цих документах йдеться про те, що запорожці залишивши кримські володіння (Є.М. – Нову Кам'янську Січ) самовільно пішли на острів Базавлук і там осіли своїм кошом. А цей кіш як відомо був заснований не на острові серед ріки Базавлук, а на гілці Підпільної, на 3–4 милі (Є.М. – 3,2–4,26 км) нижче гирла Чортомлика (Рис. 3) [13, с. 109, 110]. Слід зазначити, що цей острів-плавня у росписі 1697 року мав назву «Юсковский» [13, с. 110] – той, що лежить навпроти ріки Юськівки або Яськовки. Острів має розміри 2485×1250 м та загальну площу 257,3 Га.

Також необхідно додати, що козакам було визначено від царського уряду зовсім інше місце для притулку, про що говорить нам план, датований 24 травня 1738 року [14]. Це місце колишньої Чортомлицької Січі, яку у 1709 році було взято в облогу, хто зміг втікти подалися на територію Османської імперії та влаштували Січ – «Стару Кам'янську», хто лишився – були за наказом Петра I страчені. За підписом графа фон Мініха для них спроектовано укріплення з верф'ю, еленгамом для спуску суден на воду, магазином, казармами, майстернею, а також кузнею. Але козаки не оцінили «щедрої російської душі» і не побажали тут оселятися, зважаючи на минулі події й обрали для себе місце самотійно. Тому ці задуми так і не було втілено.

Для пошуку укріплення та співставлення географічних об'єктів також взято до уваги й інші картографічні джерела 1730-х років, що стосувалися даної місцевості [17–21].

На вищезазначених графічних документах в західній частині острова позначено укріплення, поза яким зображено розташування від трьох до п'яти куренів.

За наявності аерофотознімку, що датований вереснем 1943 року, а також супутникового знімку від 05.07.2023 вдалося віднайти точне місце

розташування укріплення за залишками рову (координати: 47°31'52.57"N, 34°10'30.30"E) (Рис. 4).

Укріплення мало неправильну шестикутну форму з розмірами 220 × 175 м та загальною площею 3,34 Га. Середня довжина одного ребра рову складає 117 м. Середня ширина тепер замуленого рову сягає 25 м. Відстань від берега р. Підпільної на захід становить 270 м. Поряд з берегом проглядається замулена гавань, де козаки швартували свої судна. Висота майданчика над рівнем моря складає 13 м.

Для звуження часових рамок існування згаданої Січі взято до уваги «Карту пути русской армии фон Миниха...», що датована вереснем 1737 року [23], на якій Нова (Підпільненська) Січ вже була на своєму місці у 1736 році. На додачу приведемо згадку С.І. Мишецького, в якій йдеться про те, що він *«находившийся съ 1736 по 1740 годъ въ Запорожской Съчи, для произведенія тамъ крѣпостныхъ работъ»* [24, с. 5]. Тобто з цього слідує, що період існування Яськовської Січі становив 1733–1736 рр.

Вищевикладене говорить про те, що на початку 1736 року Яськовську Січ було перенесено за 1838 м на південний захід (Є.М. – Підпільненська Січ, 1736–1775 рр.), через невдало обране місце. Острів-плавня виявився непридатним для розташування козацького осідлища, адже він щосезону заливався водою.

Також, відкриттям стала локалізація невідомого до сьогодні укріплення, якому присвоєно назву Дніпровська Січ. Невідоме козацьке укріплення розташовувалось на Микитиному перевозі, між Микитиним Рогом та урочищем Кам'яний Затон (Рис. 5). На початку ми ідентифікували дане укріплення як Микитинська Січ через близькість до Микитиногу Рогу. Але цю версію спростовано згадкою О.І. Рігельмана про те, що перші збори козацтва відбувались у Микитині, а також навпроти Кам'яного Затону [25, с. 2, 3]. Тобто на згаданому перевозі існувала не одна Микитинська Січ, в цьому місці існувало два укріплення. Серед випадкових знахідок дослідників

[26, с. 67], інтерес представляє креслення (Рис. 5а) згаданого укріплення, яке випадково опинилося в архівній справі від 08.05.1703 року що присвячена листуванню генерального осавула Війська Запорозького І.І. Скоропадського до Гетьмана І.С. Мазепи.

Стосовно самого креслення (Рис. 5а), то воно не має ані назви, ані датування. Картографічний витвір більш характерний для XVII – першої чверті XVIII ст. [26, с. 66].

Що стосується географічних об'єктів та назв, які представлені на кресленні (Рис. 5а), то можемо сказати, що навколо укріплення вирито оборонний рів що утворював острів. Також можемо побачити гідронім «Гірка Вода», що з великою ймовірністю є р. Конка (Рис. 5г). Також присутнє позначення «Кінські Води» (Рис. 5а), що само собою зрозуміло про яку річку йде мова. «Очаківські Води» – тут мається на увазі р. Дніпро, в яке декілька разів впадає вищезгадана р. Конка. Назва «Гора» (Рис. 5а) – це зараз є північна частина с. Велика Знам'янка Василівському району Запорізької області (Рис. 5г). «Озеро...» (Рис. 5а) – це сучасний Білозерський лиман (Рис. 5г).

Ще одним позначенням укріплення у вищезазначеному місці є на «Карте северного берега Азовского моря», що датується першою половиною XVIII століття (Рис. 5б) [27, 28]. В цьому графічному документі одразу позначено місця розташування трьох Січей – Дніпровської (XVII – перша чверть XVIII ст.), Чортомлицької (1562–1709), а також Підпільненської (1736–1775). Вже на «Карте течения рек Днепра и Буга...» 1775 року (Рис. 5в) [29, 30] штучно створений острів, на якому розташовувалося укріплення, лишився пусткою. А вже через 46 років, на плані генерального межування Катеринославського повіту [32] острів був відсутній. Це говорить про те, що оборонні рови Дніпровської Січі вже на той час замулились, як це також представлено на карті Корпусу військових топографів Катеринославського повіту 1853 року [33].

Якщо співставити креслення (Рис. 5а) із сучасною супутниковою картою (Рис. 5г), то «Запороги», тобто Дніпровська Січ розташовувалась на відстані 3,2 км на південний захід від Микитиногу Рогу, а також на відстані 1,5 км навпроти урочища Кам'яний Затон (координати: 47°31'26.73"N, 34°22'29.30"E), що підтверджується згадкою О.І. Рігельмана [25, с. 2, 3]. Цілком зрозуміла стратегічна вигода локації, адже в цьому місці проходив Микитин перевіз, який необхідно було контролювати, а також охороняти від неприятеля.

Висновки. Ґрунтуючись на геоінформаційному, а також картографічно-му методах, представлено результати пошуку козацьких укріплень в осуше-них плавнях на ділянці Дніпра між Запоріжжям та Новою Каховкою. В результаті чого виявлено чотири невідомих до сьогодні козацьких укріплення з умовними назвами: Стара Кам'янська Січ (1709–1711 рр.), що розташову-валася на правому березі гирла Кам'янки, навпроти сучасного с. Республіканець Бериславського району Херсонської області; Величківська Січ (~1687–1700 рр.), що розташовувалася на території с. Шолохове Нікопольського району Дніпропетровської області; Яськовська Січ (1733–1736 рр.), що розташовувалася на одноменному острові між сучасними с. Покровське та Капулівкою Нікопольського району Дніпропетровської області. Дніпровська Січ (~XVII – перша чверть XVIII ст.) розташована на однойменному перевозі, за 3,2 км на південний захід від Микитиногу Рогу з вищезазначеними координатами.

На підставі локалізації козацьких укріплень переосмислено та сформульовано власну періодизацію існування Запорозьких Січей: 1) Романківська (1635–1659 рр.); Дніпровська (~XVII – перша чверть XVIII ст.); 2) Чортомлицька (1652–1709 рр.), Величківська (1687–1700 рр.); 3) Стара Кам'янська (1709–1711 рр.); 4) Олешківська (1711–1728 рр.); 5) Нова Кам'янська (1730–1733 рр.); 6) Яськовська (1733–1736 рр.); 7) Підпільненська (1736–1775 рр.).

Для розгляду питання з уточнення часових рамок існування вищеописаних об'єктів необхідні ретельніші пошуки нових джерел, а також археологічні дослідження у більш сприятливий час.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Shcherbak V.O. Modernizatsiia zmistu istorychnoi osvity: stereotypy vitchyznianoï istorii – «Khortytska Sich». *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka. Seriia: Pedahohichni nauky*. 2024. № 1. S. 7–14. URL: <http://npo.kubg.edu.ua/article/view/300422/292810> (дата звернення: 29.09.2024 р.).

2. Vyrskyi D.S. Rich Pospolyta pro kozakiv (1560 – pochatok 1650 rr.). Kyiv : NAN Ukrainy, In-t istorii Ukrainy, 2021. 288 s. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0015733> (дата звернення: 29.09.2024 р.).

3. Moldavanov Ye.V. Lokalizatsiia kozatskykh ukriplen Viiska Zaporozkoho: Bazavlutska Sich / Kvalifikatsiina robota. Dniprovskiy natsionalnyi universytet imeni Olesia Honchara, 2024. 166 s. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1NyI1pqNeYV_nPzGYus4spb6R3XUkCPKN?usp=sharing (дата звернення: 29.09.2024 р.).

4. Zhukovskyi M.P. Pro mistse roztashuvannia Bazavlutskoi ta Chortomlytskoi Sichei. *Zapovidna Khortytsia: zb. nauk. pr.: do 50-i richnytsi stvorennia zapovidnyka na o. Khortytsia* / M-vo kultury Ukrainy, Nats. zapovidnyk «Khortytsia»; [red. kol.: O.P. Mirushchenko (vidp. red.), M.A. Ostapenko ta in.]. Zaporizhzhia: PP Antipov V.I., 2017. S. 39–50.

5. Sarychev V.D. Khortytska Sich: do pytan pokhodzhennia ta lokalizatsii. *Materialy XI naukovo-praktychnoi konferentsii «Istoriia zaporozkoho kozatstva v pamiatkakh ta muzeinii praktytsi»*. Zaporizhzhia, 14-15 hrudnia 2023 r. S. 65–79. <https://insula.in.ua/publish/insula-2023-6-materialy-khi-naukovo-praktychnoi-konferentsii-istoriia-zaporozkoho-kozatstva-v-pam-iatkakh-ta-muzeini-i-praktytsi/> (дата звернення: 29.09.2024 р.).

6. Storozhenko I.S. Skilky same bulo Zaporozkykh Sichei za vsiu istoriiu ukrainskoho kozatstva? : monohrafiia. Dnipro: LIRA, 2020. 216 s.

7. Kharlan O.V. Do pytannia lokalizatsii mistsia roztashuvannia tsentru Samarskoi palanky na terenakh mista Novomoskovska (kolyshnoho Samarchuka). *Zbirnyk materialiv «Arkheolohiia & fortyfikatsiia Ukrainy». VI Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia Kam'ianets-Podilskoho derzhavnoho istorychnoho muzeiu-zapovidnyka, prysviachena 150-i richnytsi vid dnia narodzhennia Mykhaila Serhiiovycha Hrushevskoho (1866–1934). Kam'ianets-Podilskyi, 2016. S. 267–274. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kharlan_O/Do_pytannia_lokalizatsii_mistsia_roztashuvannia_tsentru_Samarskoi_palanky_na_terenakh_mista_Novomosk.pdf? (дата звернення: 29.09.2024 р.).*

8. Shcherbak V.O. Bazavlutska Sich (1593–1638 rr.). *Kozatski sichi (narysy z istorii ukrainskoho kozatstva XVI–XIX st.)* / red. kol. : V. Smolii (vidp. red.), V. Shcherbak (nauk. red.), T. Chukhlib (uporiad.). Kyiv–Zaporizhzhia, 1998. S. 45–64.

9. Sukhomlyn O. Rosiiska viiskova prysutnist na terytorii Zaporizhzhia yak vyklyk dlia zaporozkoho svitu (1734–1774): monohrafiia. Lviv; Kyiv: LNU imeni I.Franka; IUAD, 2021. 328 s.

10. Karta Zadneprovia ot reky Tiasmyny do ustia reky Syniukhy v meste vpadenya ee v Buh s ukazanyem poselenyi s 1740 po 1745 hh., sost. ynzhenyrom-podpolkovnykom D. de Bosketom, kop. konduktor kniaz D. Meshcherskyi. *Biblioteka akademii nauk (Dali – BAN)*. Rukopysnyi fond. Zibrannia Rukopysnykh kart. Kart. osn. 642. Datuvannia: XVIII v., 1749 rik.

11. Sytuatsiinyi plan kolyshnoho mistsia roztashuvannia Staroi Kam'ianskoi Sichi stanom na 15.09.2024 roku. URL: <https://apps.sentinel-hub.com/eo-browser/?zoom=12&lat=47.03195&lng=33.69632&themeId>. (дата звернення: 29.09.2024 р.).

12. Velychko S. Letopys sobytyi v Yuho-zapadnoi Rossyy v XVII-m veke. Kyev : Avto-Typohrafycheskoe zavedenye Yosyfa Valnera, 1855. T. 3. 568 s. URL:

http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_litopysVelychka3_1855/e_dzherela_litopysVelychka3_1855.pdf. (дата звернення: 29.09.2024 р.).

13. Evarnytskyi D.Y. Volnosty zaporozhskykh kazakov : ystorykotohrafycheskyi ocherk. Sankt-Peterburh : Typo-lytohr. y foto P.Y. Babkina, 1898. 405 s.

14. Shmyt A. Neskolko novykh dokumentov o Zaporozhskoi Sechy y eia zemliakh. *Zapysky Odesskoho obshchestva istoryy i drevnostei*. 1858. T. 4, № 37. S. 467–469. URL:

http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_zooi_1858/e_dzherela_zooi_1858.pdf. (дата звернення: 29.09.2024 р.).

15. A New Map of the Seat of War between ye Moscovite and the Turk on the Donn ye Nieper ye Niester & in Crim Tartary &c., Copied from an Original Engraved at Petersburg in 1737 said to be Done from General Munich's memoirs URL: <https://www.raremaps.com/gallery/detail/75848/a-new-map-of-the-seat-of-warbetween-ye-moscovite-and-the-tu-senex> (дата звернення: 29.09.2024 р.).

16. Suchasnyi sytuatsiinyi plan ostrova Yaskovka stanom na 05.07.2023 roku.

URL:<https://oldmaps.dp.ua/greatlug/?leftmap=50723&rightmap=280923&double=0#13/47.5312/34.1750> (дата звернення: 29.09.2024 р.).

17. Carte nouvelle de la Crimée et des paÿs circonvoisins. 1730-ті роки. Висота: 73 см (28,7 дюймів); Ширина: 51 см (20 дюймів). Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans, GE SH 18 PF 101 DIV 2 P 2. URL: <http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb46885138h> (дата звернення: 29.09.2024 р.).

18. Provinciarum Turcico Tartaricarum inter Tanaim Borysthenem et Bogum sitarum quas decobus anis viz. 1736 et 1737 anna, augustissima russorum

autocratrix subegit exprototypo Petropolitano concinata accuratissima delineatio in qua simul occupatis peninsulae Crim et Cuban nec non expugnatio Assow et Oczakow exhibentur. Du Chaffat, Antoine (17..-1740). Cartographe. 1737. 1 carte : ill., en coul. ; 74 x 59 cm. Bibliothèque nationale de France, département Cartes et plans (Національна бібліотека Франції, відділ карт та планів), GE DD-2987 (3054 B). URL: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53039113c/f1.item.zoom#> (дата звернення: 29.09.2024 р.).

19. Theatrum belli A^oMDCCLXXXVII a milite Augustae Russorum Imperatricis adversus Turcas Tattarosque gesti. / editum ex autographo in Petropolitano per Antoniumdu Chaffat. Du Chaffat, Antoine (17..-1740). 1 carte : gr. col. et ill. ; 47 x 65 cm. Bibliothèque nationale de France, département Arsenal (Національна бібліотека Франції, відділ Арсенал), EST-1513 (134,1). URL: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53192148k/f1.item.zoom#> (дата звернення: 29.09.2024 р.).

20. Chast Ukrainy s Novorossyiskoiu hubernyeiu y Krymom. *Rosiiskyi derzhavnyi arkhiv davnikh aktiv (Dali – RDADA)*. F. 192. Op. 1. Spr. 5.

21. Karta över Sydryssland / Ukraina från 1700-talets mitt. Diplomatica. Kartor och ritningar. 1740-1769. Karta över Sydryssland mellan Dnjestr och Don, 1700-talets mitt. Nämns i Celsings brev i samband med en journal över «tartarernas ... expedition till nya Servien». Gräns från 1705 utsatt. Bilaga till envoyén Gustaf Celsings skrivelse till kanslipresidenten 1769 17/5. Diplomatica. Kartor och ritningar, Diplomatica. Kartor och ritningar, SE/RA/2121/87:1 (1740-1769), bildid: R0002804_00001. URL: https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/R0002804_00001 (дата звернення: 29.09.2024 р.).

22. Zalyshky roviv na rozviduvalnomu aerofotoznimku vid veresnia 1943 roku. URL: <https://oldmaps.dp.ua/nikopol/?leftmap=91943&double=0#15/47.5313/34>. 1753 (дата звернення: 29.09.2024 р.).

23. Karta puty russkoi armyy fon Mynykha v russko-turetskuiu voinu 1736-1739 hh. ot reky Dnepra do reky Buh. *BAN*. Rukopysnyi fond. Zibrannia Rukopysnykh kart. Kart. osn. 617. Datuvannia: XVIII st., veresen 1737 rik.

24. Myshetskyi S. Istoriia o kazakakh zaporozhskykh : kak onye yzdrevle zachalysia, i otkuda svoe proyskhozhdenye ymeiut, i v kakom sostoianny nyne nakhodiatsia, sochynennaia ot ynzhenernoi komandy. Odessa : Hor. typ., 1851. 92 s. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Myshetskyi_Semen/Ystoriia_o_kazakakh_zaporozhskykh_kak_one_yzdrevle_zachalysia.pdf. (дата звернення: 29.09.2024 р.).

25. Ryhelman A.Y. Letopysnoe povestvovanye o Maloi Rossyy y ee narode y kozakakh voobshche, otkol y yz kakoho naroda onye proyskhozhdenye svoe ymeiut, y po kakym sluchaiam ony nyne pry svoikh mestakh obytaiut... / Sobrano y sostavleno chrez trudy ynzh.-hen.-maiora y kavalera Aleksandra Ryhelmana, 1785–86 h. [Ch. 1–4]; [Predysl.: O. Bodianskyi]. Moskva : O-vo ystoryy y drevnostei ros., 1847. 766 s.

26. Avakov P.A., Kochegarov K.A. The unique drawing of the Zaporozhian Sich and the Kamenny Zaton fortress of the beginning of 18th century. *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana*. 2021. Vol. 2, no. 30. P. 64–78. URL: <https://doi.org/10.21638/spbu19.2021.205>. (дата звернення: 29.09.2024 р.).

27. Karta severnoho bereha Azovskoho moria. *BAN*. Rukopysnyi fond. Kart. osn. 36. Datyrovka: XVIII st. per. pol. Sobranie Rukopysnykh kart.

28. Karta severnoho bereha Azovskoho moria. *BAN*. Rukopysnyi fond. Zibrannia Rukopysnykh kart. Kart. osn. 37. Datuvannia: XVIII st. per. pol.

29. Karta techeniia rek Dnepra y Buha s berehamy Chernoho y Azovskoho morei s ukazanyem rossiyskykh hranyts po myrnomu dohovoru s Osmanskoi ymperiei 1774 h., sost. ynzhenier-polkovnykom R. Tomylovym. *BAN*. Rukopysnyi fond. Kart. osn. 655. Datyrovka: XVIII st., 1775 h. Sobranie Rukopysnykh kart.

30. Karta techeniia rek Dnepra y Buha s berehamy Chernoho y Azovskoho morei s ukazanyem rossiyskykh hranyts po myrnomu dohovoru s Osmanskoi

ymperyei 1774 h., sost. ynzhenier-ofytseramy podpolkovnyka Tomylova. BAN. Rukopysnyi fond. Kart. osn. 656. Datyrovka: XVIII st., 1775 h. kopyia. Sobranye Rukopysnykh kart.

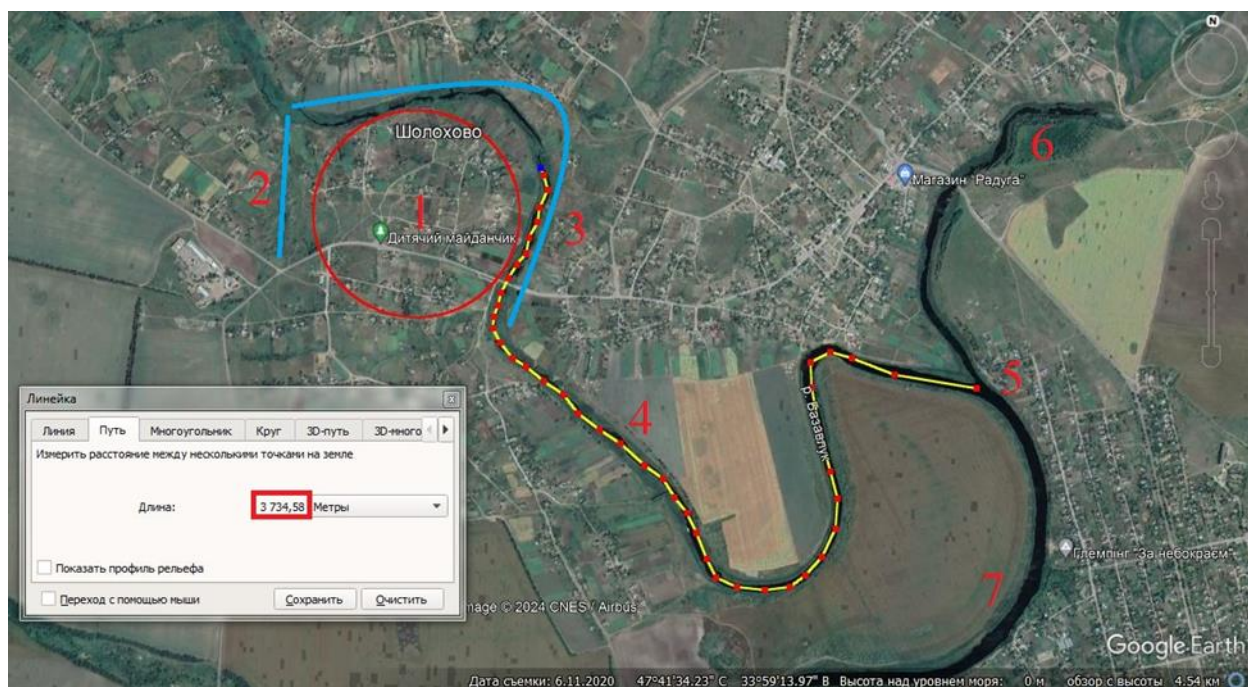
31. Suchasnyi sytuatsiinyi plan kolyshnoho mistsia roztashuvannia Mykitynskoi Sichi stanom na 28.09.2023 roku. URL: <https://oldmaps.dp.ua/greatlug/?leftmap=280923&rightmap=280923&double=0#14/47.5245/34.3718> (дата звернення: 29.09.2024 р.).

32. Plan heneralnoho mezhuvannia Katerynoslavskoho povitu, 1821 rik. URL: <https://oldmaps.dp.ua/greatlug/?leftmap=1821&rightmap=280923&double=0#14/47.5243/34.3723> (дата звернення: 29.09.2024 р.).

33. Karta Korpusu viiskovykh topohrafiiv Katerynoslavskoho povitu 1853 roku. URL: <https://oldmaps.dp.ua/pokrov/?leftmap=1853&double=0#13/47.5263/> (дата звернення: 29.09.2024 р.).

Рисунок 1. Співставлення фрагменту «Карты Заднепровья от реки Тясмины до устья реки Синюхи...» 1749 року [10] із сучасним супутниковим знімком станом на 15.09.2024 рік [11].

- 1 – Колишнє місце розташування Січі; 2 – Природна перешкода (яр);
 3 – Природна перешкода (ріка Базавлук); 4 – Відстань нижче Січі у
 півмилі
 (3734 м), до впадіння в Базавлук Солоної Росоші з лівого боку; 5 –
 гирло Солоної Росоші; 6 – р. Солона Росош; 7 – р. Базавлук

Рисунок 2. Схема розташування Січі за описом Самійла Величка [12,
 с. 480].

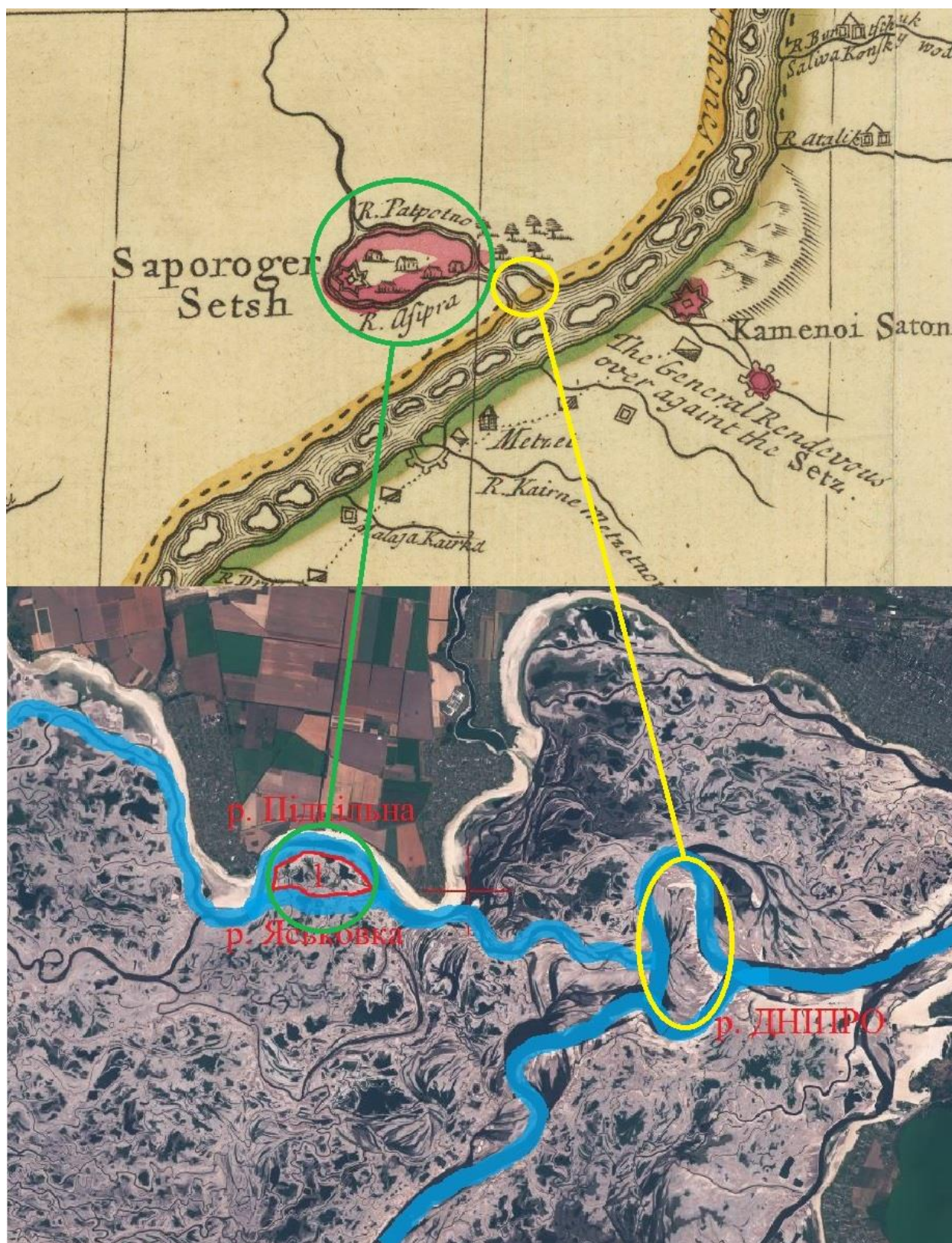
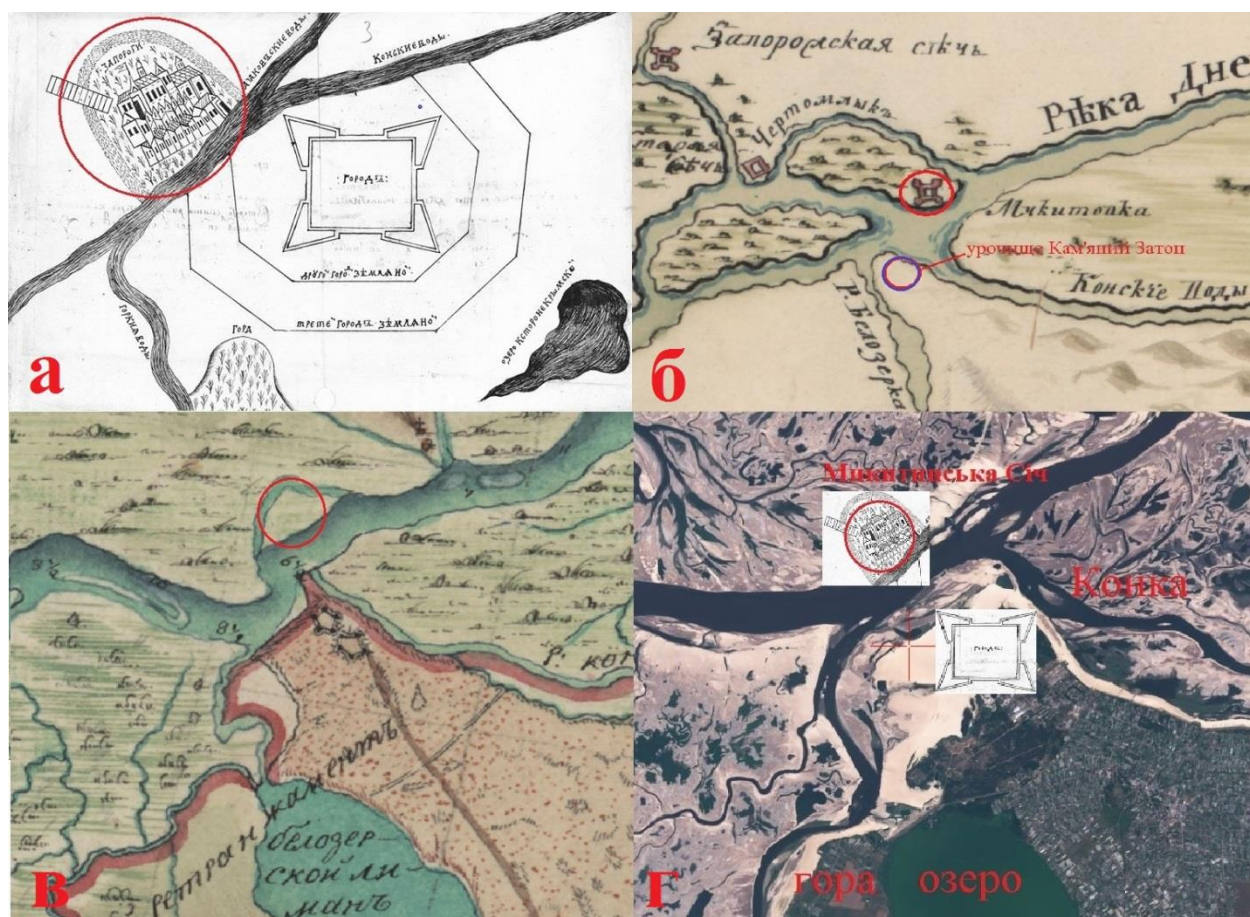

Рисунок 3. Локалізація місця розташування Яськовської Січі на підставі співставлення карт [15], [16].

Рисунок 4. Залишки ровів Яськовської Січі в західній частині
однойменного острова на аерофотознімку, що датований вереснем 1943 року
[22],
а також супутникового знімку від 05.07.2023 [16].

а – план Січі XVII – першої чверті XVIII ст. [26, с. 67]; б – фрагмент карти 1740-х рр. [27], [28]; в – фрагмент карти 1775 р. [29], [30]; г – сучасний ситуаційний план колишнього місця розташування Микитинської Січі станом на 28.09.2023 [31].

Рисунок 5. Співставлення картографічних джерел стосовно локалізації Дніпровської Січі.